

Túros Endre

Pista bácsi

Kis meseházikó a hegyoldalban. Nem is kicsi, kívülről meglehetősen nagynek tűnik, a mindig zárva tartott, front felőli főajtó sem kicsi - szárnyasajtó; de az ablakai aprócskák. Ettől valahogy a ház is kisebbnek tűnik. A tetőszerkezet is meséskönyvet idéző hajlatokat mutat. Lakóházaknál errefelé még mindig eléggé ritka dolog a beépített padlás, s ez a tetőszerkezet úgy épült, hogy amolyan második szintnek megfelelő padlásszobák is vannak benne, de nem a teljes padlástérben. A tetőszerkezet hajlítása szeszélyes, de nem céltalan: a ház „frontja” - kissé szűkítve - kétszintesnek mutatja az épületet, és ennek a második szintnek az ablaka fölött egy évszám olvasható: 1967; az ablak két oldalán pedig egy-egy fémből öntött agancsos szarvasfej díszeleg.

Bejárni a hegyoldal felőli hátsó oldalbejáraton szoktak. Ugyanitt található az a lépcsőnek nehezen nevezhető létraszerű feljárt is, ami a padlástérbe vezet.

Aki először lép be a házba, megdöbben. A szűk folyosóra először le kell lépnie, onnan a cellaszerű apró szobácskákba aztán már szabályosan fel kell másznia. Az ember folyton úgy érzi, mintha kimenne meg bemenne az épületből/az épületbe, mintha átjárna, nem egyik helyiségből a másikba, hanem egyik épületből a másikba. - Mikor először jártam ott, annyira megdöbbsentett, szinte rámijesztett a különös házbelső, hogy nem volt merszem rákérdezni. Ráadásul a házigazda olyan otthonosan, természetesen mozgott benne, hogy akár azt is érezhettem, velem van valami baj - másképpen érzékelem az egészet, nem érzek rá valamire, ami megmagyarázza, ami beélhetővé teszi. (Ha megpróbálom felidézni a házbelsővel való ismerkedésemet, mesei analógiával tehetem: az a mese jutott eszembe róla, amelyikben a gazda egy zsákkal cipeli be ablaktalan

házába a világosságot - bemászik meg kimászik állandóan, de ettől semmi nem változik. Ezt a hangulatot valószínűleg a nagyon kicsire méretezett, nagyon kevés fényt beeresztő ablakocskák is erősítették, miközben a be- meg kimászást gyakoroltam rémüldözve.)

Később értettem csak meg, mitől olyan különös ez a ház kívül-belül: évtizedekig építette a gazdája, „lyukról lyukra” - ahogy a szomszédok mesélik -, mindent a saját kezével, mindig csak arra az építési szakaszra gondolva, amivel éppen foglalkozott. A végén aztán „összeillesztette”, de ez a külsejével kellemes hangulatot árasztó mesház belülről sehogysem tűnik sikerültnek. Persze, mindezt csupán a kívülálló érzékelheti így, hiszen a gazda, aki építette, meg a felesége szemmel látható módon jól érezte benne magát.

A ház gazdája olyan ember volt, akire nem lehetett nem felfigyelni. Erős, rekedtes, furcsa hangja szinte követelte, hogy ráfigyeljenek. Nem volt különösebben barátságos ember, de beszélni szeretett, és a borvízforrás tájékán megforduló idegenekkel is gyakran eltársalgott. A viccet, az ugratást nagyon élvezte. A mi ismeretségünk is ezzel kezdődött. Új ember voltam a környéken, szinte senkit nem ismertem. Édesapám meglátogatott, kísértelt a borvízhez és megismerkedett Pista bácsival. Azzal jött haza, hogy az öreg szívesen eladja nekünk a házát, olcsón számolja, és ha nincs pénzünk, az sem különösebb baj, rámhagyja örökségül.

A ház akkor, a hetvenes évek elején nézett ki legjobban. Kívülről minden friss, új volt rajta. Aki arra járt, megcsodálta, és Pista bácsi, a büszke tulajdonos, folyamatosan provokálta az idegeneket, házvására csábítgatta őket, és jóízű humorral alkudozott. Nyilvánvaló volt, hogy esze ágában sincs eladni a házát, ezt mindenki érezhette, tudhatta, láthatta. Játszott, örült a házának, olyan újabb és újabb beszédhelyzeteket próbált teremteni, amiből érezhette, hogy elismerik, értékelik azt, amit megvalósított.

Távolságot tartva, ritka és rövid találkozási alkalmakra korlátozva az ismeretséget, egészen rokonszenves embernek érezhette bárki, aki a viccet, az ugratást, a „recsegő humort” el tudta viselni. Mindössze azoknak szokott „az idegeire menni”, akik túl gyakran találkoztak vele. Ilyen ember azonban nemigen akadt a környéken.

Különleges, furcsa ember volt. A szomszédok, az ismerősök, a néhány barát, a néhány rokon mind-mind annak tartotta. Akkor, abban az időben - a hatvanas-hetvenes években -, mikor a

Székelyföldön minden épkézláb ember valami munkahelyet keresett magának, mikor távoli falvakból is vállalták az embereket az ingázást egy kis fizetésért és a biztos nyugdíjért, Pista bácsinak nem volt munkahelye, és eszébe sem jutott, hogy munkába állhatna bármilyen vállalatnál. Pedig ott volt a „tövé” (hiszen a meggyésítés után Csíkszeredában csak az nem kapott állami munkahelyet, aki nem akart), de őt nem érdekelte a dolog.

Miből élt? Miből és hogyan építette a házat? - Ezek lennének a kívülről legelső kérdései. Válaszolni azonban csak akkor tudunk rá, ha gyermekkorától próbáljuk átgondolni az életét.

A csíksomlyói árvaházban nőtt fel a két világháború közötti időben - nagyon nyomorúságos körülmények között. Gyakran mesélte, ha gyermekotthoni gyermekekkel találkozott, hogy ők annak idején milyen sokat éheztek. Híres történetét a kenyérmorzszákról ma is jól ismerik a gyermekotthoni gyerekek. Az öreg sokszor elmutogatta, mennyire éhesek voltak ők annak idején, hogy megbecsülték a kenyeret. Maximális pedagógiai hatásra törekedve szokta elmesélni- elmutogatni. Néhány ilyen előadást én is láthattam. Az egyik, konkrétan, eseményszerűen:

Gyerekekkel sétáltam el a ház előtt. Az egyik odadobta az öreg kutyájának a kezében levő kenyérdarabot. Pista bácsi tudta, hogy gyermekotthoni gyermekek. Azonnal kieresztette a hangját. Nem szidta a gyereket, nem köszönte meg, hogy az enni adott a kutyájának, hanem elrecsegte neki, hogy látszik, túlságosan jó dolga van mostanában a gyermekotthoniaknak, nem tudják megbecsülni a kenyeret. És mire ezt a maga agresszív, rekedtes hangján elkiabálta, már egymás mellett ült az árok partján a gyermekcsereg meg az öreg. Nekem ez volt a legfurcsább. Én, ha gyerek lettem volna, ettől a hangtól világossá futok; a gyermekotthoniak azonnal megérezték a közülük valót. Ültek az árokparton, és az öreg mesélt arról, hogy milyen nehéz volt annak idején, mikor ő is árvaházi volt, milyen kevés volt az enniadó, hogy az asztalra hullott morzsákat az ujjuk hegyével hogyan szedték össze. Olyan szuggesztíven magyarázta, mutogatta, hogy hosszú évekkal a halála után is még mindig meg lehet kérdezni a gyermekotthoniaktól, hogyan szedték fel Pista bácsiék a kenyérmorzszát - mire ők elmutogatják. Mikor befejezte a történetét, felállt és búcsúzás nélkül bevonult a telkére.

Többször végignéztem ezt a játékot, és mindig kettős csodálkozással, döbbenettel. Érthetetlen volt számomra, hogy a gyerekek miért nem futottak el, mikor rájuk reccsentette a hangját, és még érthetlenebb, hogy mikor már, úgymond, összebarátkoztak, az árokparton ülve elbeszélgettek, tátott szájjal végighallgatták a mesét, miért nem „ragadtak rá” az öregre, miért eresztették el, miért nem mentek utána. Soha, egyetlen gyermek be nem léphetett a házába. Nem mintha megtiltotta volna, egyszerűen mindegyik gyerek érezte, hogy ilyet nem lehet tenni. A viselkedés íratlan törvényeit úgy építette maga köré, ahogyan azt csak intézetben felnőtt ember képes. Nekem, a zöldfülű pedagógusnak, furcsa, érthetetlen volt a viselkedése, a gyermekotthoni gyerekek számára azonban olyannyira természetes és érthető volt, hogy soha nem sértették meg a Pista bácsi körüli viselkedési szabályokat. Pedig nem mondta, nem magyarázta - azt sem tudom, mivel érzékeltette. Soha nem kergetett el gyermeket a háztól, de soha gyermek nem lépte át a küszöbét.

Később, mikor már hosszú éveken keresztül követhetem intézetben, családtól elszakítottan nevelkedett gyerekek életútját, viselkedését, beilleszkedési kísérleteit a felnőttek társadalmába, csak akkor kezdtem, ha teljesen megérteni nem is, de legalább érezni ezt a viselkedést. Azt szokták mondani, hogy az, aki intézetben nőtt fel, egy életen át magán hordja annak bélyegét. A legtöbbjük viselkedésén, emberi kapcsolatain (pontosabban: kapcsolatépítési gyakorlatának sutaságán) öregkorukban is érzékelhető a gyermekotthoni hatás.

Mint minden általánosítás, nyilván ez is vitatható; kétségtelen viszont, hogy a Pista bácsi vonatkozásában ez igaz volt. Engem azonban valami más döbentett meg, amire nem kaphattam magyarázatot a gyermekotthoniakra vonatkozó vélekedésekből, de még a szakirodalomból sem. Éreztem, de nem tudtam megmagyarázni akkor sem, ma sem, mi volt az a kommunikációs többlet, az a rejtett jeladás, amivel maga köré gyűjtötte vagy éppen eltávolította magától az intézeti gyerekeket. Mindig úgy értelmeztem, és ma sem vagyok képes ennél különb értelmezésre, hogy éppen ez volt benne az az intézeti „specifikum”, amit a kívülálló semmiképpen sem érthet meg.

Az intézeti „alapgárdához” tartozott. Értelmes, ügyeskezü, fűrő-faragó gyerek volt, aki végül „bennragadt” az árvaházban. Évekig dolgozott ott amolyan mindenesként, aki mindig meg tudta javítani azt, ami éppen elromlott. A negyvenes években az árvaház épületében volt a tanítóképző bentlakása is, és ott volt egy ványoló. Nem lehetett valami ultramodern szerkezet, de azt mesélik róla, hogy csak akkor működött, ha Pista bácsi kezelte.

A tanügyi reformig gondtalan legényemberként élt, akkor következett be a nagy változás az életében. A tanítóképző elköltözött, az árvaházat működtető apácákat útnak eresztették, és velük együtt a személyzetet is. Pista bácsi egyszerre vesztette el a munkahelyét és a legénységét. Megnősült, feleségül vett egyet az útnak eresztett apácák közül, és a munkanélküli ifjú házaspár új életet kezdett egy egyszerű kis vityillóban, ahol minden vagyontuk egy ládában tartották. Teljesen magukra maradtak, nem volt senkijük.

Annyi szerencsájuk mégis volt, hogy a somlyói ferencesek közül néhányan megmaradtak, és a kényszerűségből férjhez ment apácát felvették szakácsnőnek. Ez a munkahely nagy jövedelmet nem biztosított, de a napi étkezés nyomasztó gondjától megszabadította őket.

Pista bácsi is munka után nézett, kapott is munkahelyet, de nagyon rövid idő után otthagyta. Nem érezte jól magát, nem tudott beilleszkedni. Az újraindított árvaházhoz, a gyermekotthonhoz elszegődött volna - legalábbis így állította, mikor erről kérdeztem -, de oda nem vették fel. Így aztán végleg munkanélküli maradt. Életének hátralevő szinte negyven évét úgy élte le, hogy soha többé nem volt hivatalos, állami munkahelye.

Ügyeskezü ember volt, jól értett a fafaragáshoz, szerette is nagyon. Szobrokat kezdett faragni, apróbb kegytárgyakat, és ezeket a ferencesek segítségével eladogatta. Néhány év alatt szabályos forgalmazása alakult ki a faragványainak. A ferencesek mindenképpen segíteni akartak rajta, s ezért megszervezték a megrendeléseket. Azt faragta, amit megrendeltek tőle, amit biztosan el tudott adni. Nem kapott nagyon sok megrendelést, de azt a keveset rendszeresen, biztosan, előre kiszámítható módon. Nagyon szerényen ugyan, de ebből már meg lehetett élni.

Közben barátokra is szert tett, a gyermekotthon mestereivel kezdett barátkozni. Sok időt töltött velük. Segített nekik, ha szükség volt a

segítségére, s azok is visszasegítették, mikor rászorult. Ők is szereztek neki apróbb megrendeléseket. Ezekért már nem rajongott, hiszen közönséges képkereteket kértek tőle, de elkészítette, kifaragta, feldíszítette.

A feleségét lakodalmakba kezdték hívni szakácsnőnek. A munkájával nagyon elégedettek voltak az emberek, és hamarosan a környék legkeresettebb lakodalmi szakácsnője lett.

Közben, nem tudni, hogy kezdődött, Pista bácsit is kezdték lakodalmakba hívni - „gazdának”. A csiki falvakban ezt a feladatot csak igazi „profí” tudja teljesíteni. A lakodalmas „gazda” olyan ember kell hogy legyen, aki szakszerűen levezényli a lakodalmi mulatságot és szórakoztatja is a vendégeket; tud viselkedni, tud ízesen, humorosan beszélni, vicceket mondani. Olyan „mesterség” ez, ami szórakozás is, multság is annak, aki szereti, jövedelmet is hoz, és - ami talán a legfontosabb lehetett a Pista bácsi számára - tekintélyt is jelent a faluban. Közel két évtizedig közkedvelt lakodalmi „gazda” volt. A felesége főzött, ő vezényelte a mulatságot. Nagyon szerette ezt a feladatot, büszke volt rá, kiélte magát benne. A hetvenes évek elejéig kifogástalanul művelte, de aztán szép lassan „kezdték lehagyni”. Úgy mesélik a faluban, hogy akkorra már nagyon eldurvult, a viccei, az ugratásai egyre sértőbbek lettek, egyre nehezebb lett elviselni. A „gazda”-szerepből való kikopás azért is fájdalmas lehetett számára, mert a feleségét továbbra is hívták szakácsnőnek a lakodalmakra, ő pedig otthon kellett, hogy maradjon. Legkedvesebb szórakozásától fosztották meg, és érezkelhette azt is, hogy mekkora rangbéli lefokozással (pontosabban: visszafokozással) jár a megszokott szerep elvesztése. Ebbe belekeseredett.

A házát ugyanúgy készítette, ahogyan a szobrai. Rendre, apróbb részletekben - az idő és a lehetőségek függvényében. Szinte mindent a saját kezével végzett, munkadíjat, napszámot senkinek nem fizetett, mindössze az építőanyagok beszerzése került pénzébe, s még az sem különösebben sokba. Csendesen összeszedegette az építőanyagot.

A házépítés történetének részletei ennyi idő után már elhomályosodtak a szomszédok emlékezetében, viszont egyértelműen kiderül a visszaemlékezésekből, hogy a Pista bácsi barátságai, emberi kapcsolatai mind-mind összefüggésbe hozhatók a házépítéssel. Összesen négy olyan ember volt a környéken, akikkel barátságban

volt. Persze, ez kissé túlzás, talán inkább barátságához hasonló emberi kapcsolatnak nevezhető, ami összefűzte őket.

Ebből a négyből három gyermekotthoni mesterember volt. Az egyik faragó ember, a másik ezermester, a harmadik egyszerű asztalosmester, akivel a különleges házasság kötötte össze. Ennek a majdnem barátjának a felesége ugyanis szintén az egykori árvaházi vincés apácák közül való volt, és nyilvánvaló, hogy az asszonyok egy életen át tartották a jó kapcsolatot. Ez valami olyan lelki kényszerűség lehetett, ami nem szorul különösebb magyarázatra.

Ők segítették a házépítésben is, másban is, ha szüksége volt rájuk. A visszaemlékező interpretációk nem egyértelműek. Van, aki úgy emlékszik, hogy ez a segítség kölcsönös volt, van, aki hálátlan embernek nevezi Pista bácsit. Az igazság, valószínűleg, a kettő közötti skálán kereshető. Azt nehéz lenne elképzelni, hogy a segítőkészség teljesen egyirányú volt, de az már nagyon is hihető, hogy Pista bácsi soha nem vitte túlzásba a saját segítőkészségének érvényesítését.

Számomra azért is nehéz a visszaemlékezések értelmezése, mert az öreg halála utáni beszélgetésekből azt éreztem, hogy a szomszédok, ismerősök leginkább életének utolsó éveire emlékeznek, és ezt próbálják rávetíteni egész életére. Ezt a tüzeset elmesélése során éreztem legsarkítottabban. A hetvenes évek vége felé, mikor már eléggé megkeseredett, mogorva ember volt Pista bácsi, öreg ember a szó szoros értelmében is, kigyulladt a háza, és eléggé súlyos égési károkra szenvedett. Komoly belső javításokra volt szükség. Az ismerősök, a közel lakók a maguk természetes segítőkészségével fordultak felé. Aki csak tudott, segített, azzal, amije volt, faanyaggal, munkával. S az öreg még csak meg sem köszönte.

Tulajdonképpen ez az eset sütötte rá a hálátlanság bélyegét. Többen mondják, hogy nem emlékeznek olyan esetre, mikor Pista bácsi segített volna bárkinek, hogy meghálálta volna valakinek a segítségét. Ez a megállapítás, minden bizonnyal, az élete utolsó éveit megkeseredetten élő öregemberre vonatkozik, de erre az időszakra sem érvényes maradéktalanul. (A következőkben erre még visszatérek.)

Mesteremberekkel, praktikus, hétköznapi, józan emberekkel barátkozott, akikre nem volt jellemző, hogy elfogadtak volna

egyirányú emberi kapcsolatot. Személyesen ismertem őket, s azt is tudtam róluk, hogy egyikük sem volt adakozó, ajándékozó típusú ember. Az ő életükben mindennek pontos, jól meghatározott ára volt, az emberi kapcsolatoknak is. Pontosan számon tartották, hogy mit miért adnak. Ragaszkodtak ahhoz, hogy ők se legyenek adósai senkinek, de az adósaikon is mindig maradéktalanul behajtották járandóságaikat. Még a kocsmában egymásnak fizetett féldeciket is pontosan számon tartották. Nem hiszem, hogy Pista bácsival kivételt tettek volna. Segítettek neki, de csak kölcsönösségi alapon. Ha nem így lett volna, minden bizonnyal elromlott volna a köztük levő kapcsolat.

Furcsaságának kiemelt fontosságú tárgyi kellékei: az írógépe és a koporsója. A környezet számára mindkettő annyira kirívó, annyira értelmetlen volt, hogy egyszerűen nem tudtak mit kezdeni vele. Annak idején senkinek nem volt írógépe a környéken, de Pista bácsinak igen. Senki nem tudta, hogy mire kell neki, azt sem, hogy honnan, hogyan szerezte. Ez azonban még elviselhető lett volna. Azon háborodtak fel az emberek, hogy hiába próbálta bárki kölcsönkérni tőle, senkinek nem adta oda. A szomszédok emlékezetében ez is „rosszféleségének” bizonyítékként őrződött meg.

A koporsót nevetséges furcsaságnak tartották. Bő évtizeddel a halála előtt asztalosmester barátjával elkészíttette a koporsóját, bele is feküdt, kipróbálta, s aztán feltette a padlásra, hogy majd csak akkor vegyék le onnan, ha meghal. (Végül aztán mégsem abban temették el, mert a temetés előtt megállapították a közelállók, hogy nagyon gyenge minőségű anyagból készült, s szégyen lenne abba fektetni a halottat.)

A faluban, érdekes módon, a Pista bácsi előre elkészíttetett koporsója nem keltett túlságosan nagy feltűnést. Viszonylag hamar kimerült a róla való beszélés, s egy idő után már gyakrabban említették az írógépét, mint a koporsóját. Ez a viszonyulás egészen természetesnek tűnik, hiszen a környék lakói számára a Pista bácsi koporsója messze alatta maradt feltűnőségében annak, amit az egykori Kíssomlyó hegyi remetéről megőrzött az emlékezet: a remete koporsóban aludt. Ezt tudták, annak idején sokan láthatták is, s ilyen emlékek alapján nem lehetett túlságosan nehéz az újabb „koporsós-furcsaság” tudomásul vétele. (Valószínűnek tűnik, hogy a Pista bácsi fantáziáját a remete

emléke is megmozgatta. A háza a legutolsó ház, utána már a Kissomlyó hegye következik. A remete legközelebbi szomszédjának számított.)

A házának az elhelyezése is segíthet a Pista bácsi életének értelmezésében. Szinte egyforma távolságra van a somlyói gyermekotthontól (az egykori árvaháztól), a ferences templomtól és a kissomlyói felső kápolnáktól (ahol az egykori remete élt, ahol ma újra remete lakik). A búcsú útvonalába esik, a pütkösi búcsú résztvevőinek el kell haladniuk a ház mellett. Természetes, hogy a búcsú tiszteletére Somlyón szinte minden ház és környéke ünnepi díszet ölt. Ennek a háznak az volt a különlegessége (mióta én emlékszem rá), hogy mindig amolyan „búcsúváró” kinézetele volt. Az épület maga, az udvar, a kert, a fáskamra, a kerítés, minden friss volt, tiszta, gondozott az év minden szakában.

A szomszédok azt mondják, hogy nem gazdálkodtak. Ez azt jelenti, hogy nem tartottak szarvasmarhát, disznót - legnagyobb állatuk a kutya volt; de a kertet, azt nagyon gondosan megdolgozták, amit lehetett, mindent „kihozta belőle”. Nemcsak szép volt a kert, de bőségesen kielégítette a házaspár zöldség- és gyümölcsszükségletét. Azt tartották Pista bácsiról, hogy nem szeretett gazdálkodni, de ez a vélemény kétségtelenül a gazdálkodás lényegét az állattartásban látó falusi gazdák mentalitását tükrözi. Sokszor találtam Pista bácsit a kertben úgy, hogy szemmel láthatóan szeretettel gondozta a fákat, ribizlibokrokat, művelte a veteményest, kapálta a „pityókát”. Számára ez volt a gazdálkodás, és ezt igyekezett legalább úgy, de lehetőleg jobban végezni, mint falustársai. Ezzel is rájátszott arra, hogy „különös embernek” tartásák.

“Különös” volt az a kapcsolat is, ami a feleség, Katica néni keresztlányához fűzte őket. Mindig jó viszonyban voltak vele is, a férjével is, aki fuvaros volt. A két férfi gyakran poharazgatott egymással, a rokonnak számító fuvaros gyakran segített, főleg a téli tüzelő beszerzésénél. Aztán megromlott a keresztlány és férjének házassága. Mikor már a gyerekeiket kiházásították, a férj egyre többet ivott, és végül elkergette a feleségét, új asszonyt vitt a házhoz. A feleség, akitől hivatalosan nem vált el, ragaszkodott a jogaihoz: lezárt egy szobát a házban - az az övé; de csak akkor járt haza, mikor a férje nem volt otthon. Átköltözött a néhány száz méternyire lakó

keresztanyjához. A kapcsolatuk, ami eddig is nagyon jó volt, ettől kezdve egyre mélyebb, egyre bizalmasabb lett. Utolsó éveikben ő lett a két öreg utolsó támasza.

A nyolcvanas évek második felében Pista bácsi egyre gyengébb lett. Nem volt ágyban fekvő beteg, de már nem tudott úgy dolgozni, mint azelőtt. Fémből már egyáltalán nem dolgozott, a munkát sem bírta, de az öntés elviselésére sem volt ereje. Primitív kis házi készítményű kohója, öntőberendezése volt, a fullasztó gőzt még egészséges embernek is nehéz volt elviselni. Így aztán abbahagyta. Fával még dolgozott, de egyre kevesebbet.

Érezte, hogy már nincs sok hátra az életéből. Nem félt a haláltól, de nem volt nyugodt. Azt mondta, hogy akkor lenne elégedett az életével, ha láthatná, hogy az ő szobrával vonulnak a búcsúsok, és érezhetné, hogy a háza nem megy tönkre a halála után. Nem kesergett azért, hogy nincs gyereke, legalábbis soha nem beszélt erről, de nagyon nyugtalanította, hogy tönkremegy, amit egy életen át épített. Attól félt, hogy nem lesz, aki a házát rendben tartsa, és keserű szájjal gondolt legjobban sikerült szobrára, a tusnádfürdői új templom számára faragott Máriára, amit szeretett volna meglátni a somlyói búcsún.

1990-ben, a fordulat utáni legelső szabad búcsú alkalmával a tusnádiak négy ember cipelte állványon elhozták Somlyóra a szobrot, a menet elvonult a Pista bácsi háza előtt, de ő ezt már nem érthette meg.

A felesége alig néhány évvel élte túl a férjét, de ezalatt megtalálta a módját, hogyan orvosolhatja azt a nyugtalanságot, ami nemcsak Pista bácsit, de Katica nénit is kínozza. Megoldotta a ház sorsát.

Katica néni a férje halála után sem lett elesett, kiszolgáltatott, teljesen támasz nélkül maradt öregasszony. Viszonylag egészséges volt, és a keresztlánya ott lakott vele. Nem kellett félnie, hogy ha lebetegszik, nem lesz majd, aki ápolja. A magukra maradt öregek körében elterjedt az eltartási szerződés szokása; a faluban többen választották ezt, elsősorban az öregotthonba kerüléstől való félelmük miatt. Eltartási szerződést kötöttek, házukat, vagyonukat arra a családra írták, aki írásban, törvény előtt vállalta, hogy utolsó éveikben gondozza, és majd tisztességesen eltemeteti őket.

Katica néni is kötött egy ilyen szerződést, de benne nem az a félelem munkált, ami öregen magukra maradt falustársait ilyen döntésre bírta. Az ő nagy gondja, akárcsak a férjéé, a ház volt, életük munkája. Úgy élte le az életét, hogy házán, kertjén, udvarán mindig látható volt a gondos kezek munkája; nehezen tudta volna lehúyni a szemét abban a tudatban, hogy minden romlásnak indult, s halála után tönkremegy minden, amiért dolgozott.

Olyan családdal kötött szerződést, amelyhez rokonság fűzte, amelyben érezte, hogy megbízhat. És nem is csalódott. Életének utolsó éveit abban a nyugodt meggyőződésben élhette le, hogy jól döntött. Láthatta, ahogyan az örökös gondosan javítja, felújítja a házat és környékét, műveli a kertet. Abban a tudatban halt meg, hogy halála után is ugyanolyan rend lesz a portáján, ugyanolyan szép, idegenek csodálta lesz a ház és környéke, ahogyan a férje meg ő megálmodta, megépítette, rendben tartotta.

Három év telt el a Katica néni halála óta. A ház azóta korszerűsödött, az új gazda már az átépített front felőli bejáratot használja, de a homlokzaton megmaradt az építés évszáma, és a két fémről öntött szarvasfej is Pista bácsira emlékeztet.

A csíksomlyói búcsú egyik legszebb látványossága a tusnádfürdői keresztaljával érkező Mária-szobor. Nemcsak az idegenek csodálják, az egykori ismerősök még ma is elámulnak rajta, nem akarnak hinni a szemüknek: „Ezt valóban Pista bácsi faragta?!”

A fenti élettörténet többszöri újragondolása, megírása és átírása során minduntalan felvetődött bennem a kérdés, hogyan is értelmezhető a Pista bácsi élete, társadalmi helyzete; egy évtizednyi idővel a halála után, miután már lehiggadtak környezetének, falustársainak ítéletei és előítéletei, hogyan lehetne értékelni az ő életútját és társadalmi pozícióját.

Úgy gondolom, hogy az indulás, az árvaházban töltött gyermek- és ifjúkor egész életútját meghatározta. Perifériára szorult emberként indult, és egész élete azzal telt, hogy ez ellen próbált hadakozni. A perifériára szorultság, a társadalomból való kirekesztettség az ő életében messze többet jelentett a szegénység anyagi vonatkozásainál, és éppen az volt a fontosabb, ami a szegénységen túl is megmaradt. Egész élete ennek a hadakozásnak a jegyében telt

el. Élettársat is a kirekesztettek, a társadalomból kitzasztottak világból választott, és a szegénység elleni kemény küzdelme mindössze előcsatározásnak bizonyult abban a szívós harcban, amit a környezetébe való beilleszkedésért, a társadalmi elismertetésért vívott. A „siker”, a „gazdává” válás volt életének legnagyobb kielégülése, és a bukás, a szerepből való kiesés megkeseredett, haláláig elégedetlen, kirekesztett emberré tette. Az árvaház-templom-remetelak háromszögéből soha nem tudott kiszabadulni, azt a társadalmi elismerést, ami életének legfontosabb célja volt, életében nem érhetette el. Szegény, megkeseredett emberként fejezte be életét. Halála után a magára maradt feleség újra megpróbált értelmet adni közös életüknek, megpróbáltatásokkal teli életútjuknak, és az ő értelmezése tökéletesen egyezett élettársával - mindent megtett annak érdekében, hogy megmentse, áthagyományozza azt, amit elértek: a házat, aminek felmutatása a szegénység legyőzését jelentette, a házat, ami a társadalmi elismertség szimbóluma.

Csíkszereda, 1996. Október